

УДК 339.992(045)

РИЧКА М.А.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу

Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

БАСОВА К.А.,

студентка 3 курсу

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВИХ ФОНДОВИХ РИНКІВ

Анотація. В статті проаналізовано особливості розвитку фондових ринків у зарубіжних країнах та Україні в умовах глобалізаційних процесів. Розглянуто основні критерії функціонування ринку цінних паперів на прикладі розвинутих держав. Показано та проаналізовано сучасну ситуацію на фондових ринках деяких країн світу, зокрема України.

Ключові слова: економічна реформа, валовий внутрішній продукт, ринок цінних паперів, фондовий ринок.

Ричка М.А., к.э.н, доцент, доцент кафедры международных экономических отношений и бизнеса Учебно-научного института Международных отношений Национального авиационного университета,

Басова К.А., студентка группы 3 курса Учебно-научного института международных отношений Национального авиационного университета.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МИРОВЫХ ФОНДОВЫХ РЫНКОВ

Аннотация. В статье проанализированы особенности развития фондовых рынков в зарубежных странах и Украине в условиях глобализационных процессов. Рассмотрены основные критерии функционирования рынка ценных бумаг на примере развитых стран. Показано и проанализировано современную ситуацию на фондовых рынках некоторых стран мира, в том числе Украины.

Ключевые слова: экономическая реформа, валовой внутренний продукт, рынок ценных бумаг, фондовый рынок.

Rychka M.A., Ph.D. in Economics, Associate, assistant professor, Professor of International Economic Relations and Business Department, Institute of International Relations, National Aviation University;

Basova K.A., 3rd year student of the Institute of International Relations of the National Aviation University.

FEATURES OF DEVELOPMENT OF GLOBAL STOCK MARKETS

Annotation. The article analyzes the peculiarities of the development of stock markets in foreign countries and Ukraine in the context of globalization processes. It considers the main criteria of functioning of the securities market on the example of the developed countries. It reveals the current situation on stock markets of some countries of the world, in particular, Ukraine.

Key words: economic reform, gross domestic product, securities market, stock market.

Актуальність проблеми. Процеси глобалізації, що відбуваються в сучасних умовах, провокують зміни, які державам дуже важко втриматися на передових позиціях світової арени. Поділ на розвинуті держави та держави, що розвиваються вказує на високий рівень організованості в одних та на недостатній в інших. Поділ здійснюється, насамперед, за допомогою економічних показників країни та її місце у світових рейтингах.

Розвинуті країни є лідерами на світовій арені та задають курс розвитку в тому чи іншому напрямку для усіх інших. Характерним для таких держав є стабільна економічна ситуація, високі позиції у рейтингах, висока конкурентоспроможність, високі показники ВВП, стабільність у фінансовій системі, використання інноваційних технологій, висококваліфіковані спеціалісти та відповідний рівень життя населення, сприятливий інвестиційний клімат, ступінь припливу капіталу. Одним із основним рушієм економік розвинутих країн нині виступають фондові ринки. Ринки сприяють залученню капіталу в державу за рахунок чого фінансуються соціальна, культурна, промислова, екологічна, виробнича та інші галузі, відбувається розвиток наукоємних галузей, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Фондові ринки почали свій розвиток з середини ХХ ст. і стали фундаментом процвітання держав. На сучасному етапі, виникає потреба у залученні капіталу в держави та сприяння інвестиційного клімату. Фондові ринки є найкращим засобом для здійснення таких цілей, тому потреба у здійсненні операцій купівлі-продажу на ринку

цінних паперів зростає. Фондові ринки стають передовою галуззю, яку потрібно розвивати та, в яку потрібно вкладати максимальні сили для. Актуальність даної теми пояснює необхідності вивчення і проведення дослідження в процесах загального розвитку фондових ринків для економік країн світу в глобальному масштабі.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням даної теми займався цілий ряд науковців таких як А. Шварта, П. Венна, Ф. Джонсона, А.Н. Буреніна, С.В. Пятенко, А.Г. Куликова.

Проблеми та процеси становлення фондових ринків висвітлено у працях відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема С. Еш, Б. Бітюк, В. Гниляк, Б. Рубцов, К. Калинець, А. Грищенко, В. Корнєєв, М. Козоріз, О. Мозговий, М. Назарчук, М. Солодкий, С. Хоружий, Г. Черніков, В. Шапран та інші.

Зарубіжний досвід функціонування фондових бірж досліджували ціла низка українських науковців таких як М. Солодкого, В. Гниляка, Б. Бітюка. Вітчизняні дослідники М. Козоріз, К. Калинець, О. Мозговий, С. Хоружий, у працях яких показано й розвиток та діяльність українських фондових ринків.

Ролі фондової біржі у формуванні інвестиційного капіталу присвячені праці Р.М. Безуса, який проаналізував динаміку та структуру українських фондових бірж та з'ясував основні проблеми українського фондового ринку. У працях С. Захаріна, В. Шапрана визначено необхідність та принципи модернізації біржової системи торгівлі на основі розвитку інноваційних технологій.

Метою статті є дослідження фондових ринків зарубіжних країн; аналіз ефективності фондових ринків розвинутих держав; розгляд структури та функціонування українського фондового ринку та огляд досвіду зарубіжних країн для України.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі, є ряд держав, які є провідними. Такими розвиненими державами є Сполучені Штати Америки, якщо говорити про європейський регіон, то однозначно Німеччина, Великобританія, Швеція, Швейцарія, Франція, на східному регіоні домінуючими є Японія, Китай, Південна Корея. Це країни, на які орієнтується вся світова спільнота. Вони мають потужну економічну, валютно - фінансову системи, потужний військовий потенціал, займають провідні позиції в наукоємних сферах. На жаль, Україна поки ще не входить до числа цих країн. Такому їхньому розвитку посприяли економічні реформи, які підняли економіки держав та вивели їх на передові позиції. Проведені зміни стосувалися як правого регулювання, так і координації роботи ринків держави. Перехідний етап в економічній сфері держав посприяв реформуванню і фондових ринків країн, які відіграють важливу роль у формуванні інвестиційного клімату держави [1].

Фондові ринки або ринки цінних паперів – частина фінансового ринку, де здійснюються фінансові операції купівлі – продажу цінних паперів. Вони є основою функціонування ринкової економіки. Ринки такого типу виконують головні функції забезпечення високого рівня економіки держави [5]. Фондові ринки є основними акумуляторами капіталу в країну для інвестування виробничої та соціальної сфер, позитивно впливають на динаміку розвитку загальної структури економіки держави. Діяльність фондових ринків, як правило, здатна призупинити процеси занепаду валютно - грошових відносин, а, також, загальмувати темпи інфляції в країні. Як відомо, основними функціями фондового ринку є залучення капіталу та забезпечення процесу його ефективного нагромадження та використання, забезпечення переливу капіталу між галузями та сферами економіки (залучення інвестицій в економіку), розподіл і перерозподіл капіталу корпорацій, забезпечення оперативної інформації про рух індивідуальних капіталів. Тому високий розвиток функціонування фондових ринків здатен забезпечити стабільну ситуації в державі. Саме внесок у розвиток ринку цінних паперів вивів на передові позиції країни, які ми там зараз бачимо [3].

93% усіх запасів поділяють відома триада: Америка має найбільшу частку у розмірі 40,6%, ЕС – 19,5%, Азія – 33,3% (див рис.1.2).

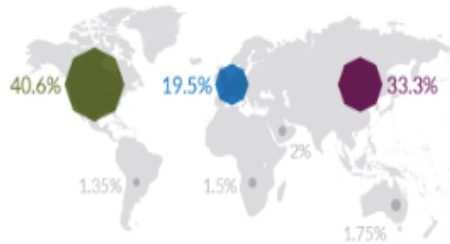

Рис.1.2. Світові частки капіталізації фондових бірж, [9].

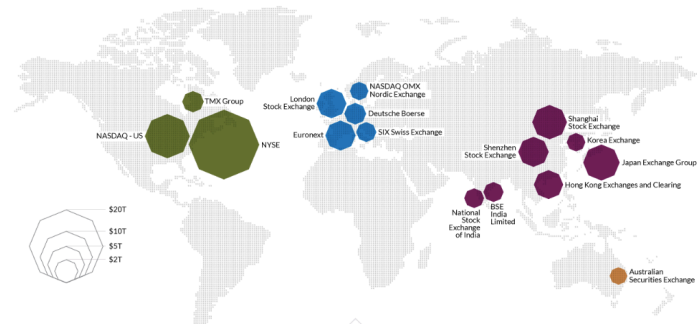

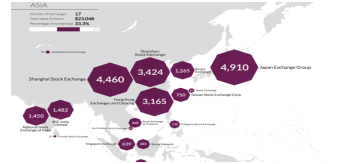
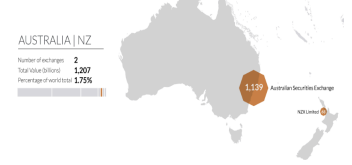
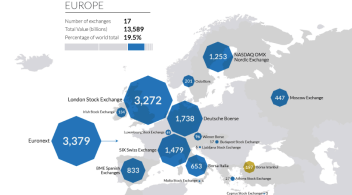

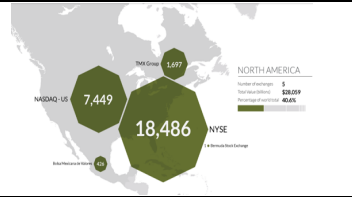

Рис.1.1. Найпотужніші світові фондові біржі, [9].

На сьогодні чітко сформовані найпотужніші фондові ринки світу. Вони зосереджені в трьох віддалених регіонах: в Північній Америці такою виступає Нью-Йоркська фондова біржа (США), в Європі найяскравіше фондовий ринок представлений у Великобританії – Лондонська фондова біржа, в азіському регіоні значну роль відіграє Токійська фондова біржа (Японія). Як не дивно, але саме ці держави, на території яких розташовані фінансові центри, виступають головними акторами в міжнародних відносинах щодо економічної співпраці,

торгівельних відносин, валютно-фінансових тощо. Детально це видно на рисунку 1.1., де основні запаси 60 провідних фондових бірж світу акумулюють 69 трлн дол США у 2017 році [9].

Таблиця 1

60 основний фондових бірж за регіонами світу

№	Регіон світу	Кількість фондових бірж, шт	Капіталізація, млрд дол США	Частка світу, %	Інфографіка
1	Азія	17	23,048	33,3	
2	Австралія	2	1,207	1,75	
3	Європа	17	13,589	19,5	
4	Середній Схід	9	1,410	2	
5	Африка	5	1,122	1,5	
6	Північна Америка	5	28,059	40,6	
7	Південна Африка	5	933	1,35	

Примітка: побудовано автором за даними [9].

З огляду на віддаленість центрів один від одного розмежовують дві моделі структуризації фондових ринків: американська та європейська. Ці два підходи до ведення валютно-фінансових відносин істотно відрізняються одна від одної, але ефективною є як одна, так і інша. Американська модель характеризується тим, що банкам заборонено займатися деякими видами професійної та непрофесійної діяльності на ринку цінних паперів. Центральне місце на американському фондовому ринку займають інвестиційні банки, фонди, компанії. Ця модель характеризується здійсненням державою жорсткого регулювання та нагляду за поведінкою на ринку учасників угод із цінними паперами [2].

Американська модель формування фондового ринку найяскравіше представлена у Сполучених Штатах Америки [6]. Події світової економічної кризи 1929-1933 років показали необхідність реформування у регулюванні діяльності фондових ринків. Тому у США був прийнятий «Новий курс», який запропонував, на той

час діючий президент Сполучених Штатів, Франклін Рузвельт, який став основним документом сучасного регулювання фондових ринків Америки [3]. Закон Гласса-Стіґолла, який передбачав зменшення використання грошей владників в спекулятивних цілях на ринку цінних паперів, й тоді інвестиційний бізнес США став відокремлюватися від традиційної банківської діяльності. Така реформація заклала початки ефективного функціонування американських фондових ринків [1]. У 2010 році був прийнятий закон, який остаточно відділив діяльність банків від фондових бірж. Закон Додда-Френка, за яким банківські установи обмежуються в проведенні власних операцій на ринку цінних паперів за власні кошти, тобто закон стимулює банки займатися кредитуванням економіки, а не грою на біржі [3]. Вже кілька десятиліть поспіль США займають передові позиції в міжнародних рейтингах, які визначаються рядом ключових характеристик, зокрема економічними показниками.

Європейська модель формування фондового ринку в основі якої є те, що банки займають центральне положення на ринку і мають змогу поєднувати банківську діяльність з інвестиційною. Тому за такої моделі банки є універсальними інституціями, тобто вони є й інвестиційними компаніями та фондами, брокерами-дилерами та інвестиційними консультантами. При використанні такої моделі, поширеним є самоврядування та добровільна підтримка прийнятих законодавчих та моральних норм, правил і договорів. Система обліку прав на цінні папери є централізованою, оскільки передбачається наявність центрального депозитарію країни. Європейська модель повністю передбачає відсутність інвестиційних банків. Переважно всі банківські установи універсального характеру є потужними так як здійснюють функції як звичайної так і інвестиційної сфери. Тому можна стверджувати, що країни, де діє така система фондового ринку є одними із найпотужніших та найдосконаліших у світі [1].

Найяскравішим прикладом такої моделі є модель ринку цінних паперів у Німеччині, тому її часто називають «німецька». Окрім Німеччини така система діє у Франції, Великобританії, Швейцарії, Бельгії, Італії, Австрії тощо. Державне втручання при європейській системі присутнє, але воно мінімальне. Це пояснюється тим, що в країнах, де функціонує така модель, існує висока правова культура ведення бізнесу, в тому числі на ринку цінних паперів. Великобританія та Швейцарія є яскравим прикладом того, яка може бути організація та дисципліна у фінансових установах як саморегулюючих інститутах. І тому держава повністю довіряє їхній компетентності.

Щодо України, то її фондовий ринок є недостатньо потужним і має риси як американської, так і європейської моделей. Часто таку систему називають «змішаною». Відомо, що даний вид структури фондового ринку присутній у більшості країн Європи, з огляду на те, що в чистому вигляді американська модель присутня лише в США, а європейська – в Німеччині. Це зумовлено тим, що ринок кожної держави має свої особливості, притаманні лише тому чи іншому регіону [5].

Український фондовий ринок має ряд характеристик, запозичених від обох моделей. Так, банки здійснюють як банківську, так і інвестиційну діяльність (європейська модель), але з боку держави наявний жорсткий контроль процесів на ринку (американська модель) [5]. За прикладом американської моделі була створена Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [14] та застосували механізм регулятивного впливу на ринок. А за принципами європейської моделі, були створені біржові та депозитарні системи, де ґрунтуються способи регулювання ринків похідних паперів та здійснюється регулювання вексельних обігів [7].

В основному український ринок цінних паперів має такі характеристики як суттєве превалювання неорганізованого ринку над організованим, що негативно позначається на прозорості фондового ринку, що відлякує іноземних інвесторів (див. рис. 1.3.); наявність кількох торгових площадок, на яких здійснюються торги цінними паперами, що ускладнює контроль над операціями з цінними паперами та розповсюдження інформаційних індикаторів щодо кількісних та якісних параметрів операцій з цінними паперами; низька ліквідність фондового ринку; мала кількість цінних паперів, якими торгують на біржі, обмежена кількість інструментів фондового ринку; учасники фондового ринку маніпулюють цінами з метою завищення вартості чистих активів інвестиційних фондів; незавершеність формування інституційної інфраструктури фондового ринку, її низька якість [5].

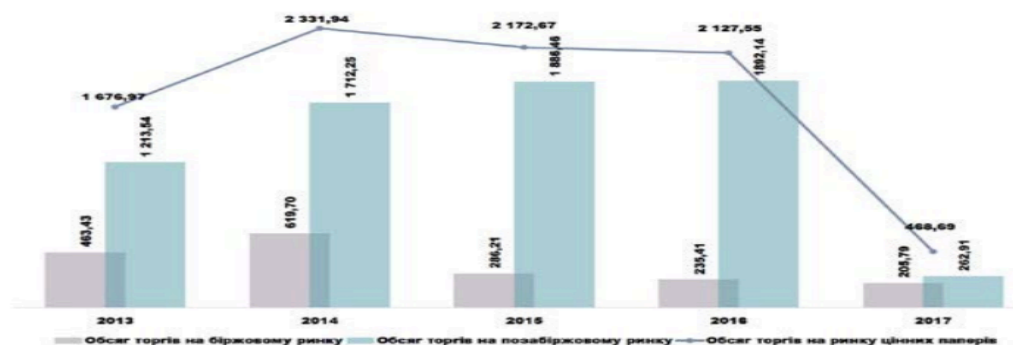

Рис.1.3 Обсяг торгів на ринку цінних паперів України у 2013 – 2017 роках, млрд грн

Джерело: [17].

За рейтингами ВВП 2017 року, що складаються щорічно міжнародними організаціями МВФ, СБ та ООН, США займає перше місце серед держав світу з показником у 19391 млрд. дол. США. За даними

trendingeconomics, послуги – 45 %, приватні та державні інвестиції займають 36% обсягу ВВП, товарообіг – 23% [16]. З огляду на таку високу частку інвестицій у ВВП країни, можна сказати, що саме вони зумовили такі темпи зростання показника. Очевидно, що з початком реформування та становлення фондових ринків, як пріоритетних в США, динаміка росту ВВП пішла вгору.

Очікується, згідно з прогнозами світових макро моделей та аналітиків та з економетричними моделями, у довгостроковій перспективі очікується, що ВВП США становитиме близько 20700.00 млрд. дол. США до 2020 року. (див. рис. 1.4.) [9].

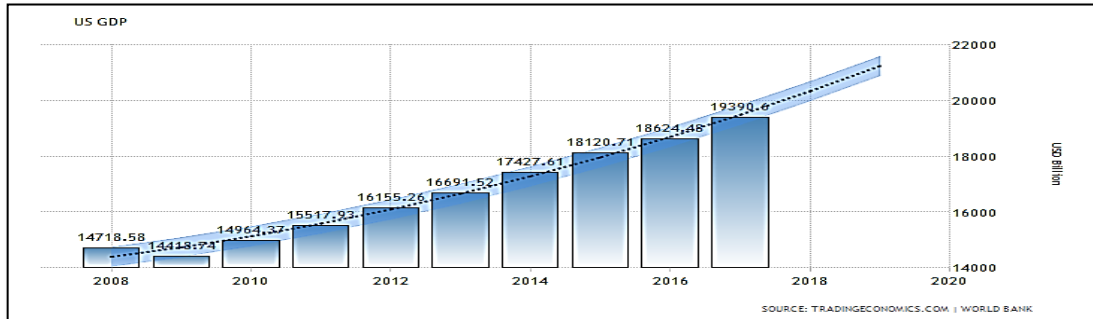

Рис. 4. Динаміка росту ВВП США 2008-2018 рр.. в млрд дол США

Джерело: [9].

Держави з європейською моделлю функціонування фондових ринків мають високі економічні показники та займають високі позиції у рейтингах. За даними The World Bank Німеччина займає четверте місце в світі за рівнем ВВП з показником 3609 млрд. дол. США. На п'ятій сходинці розташована Великобританія із показником 2782 млрд. дол. США, Франція займає 6 місце і має ВВП у розмірі 2605 млрд. дол. США і останньою країною з європейською системою, що входить до топ – 10 країн, є Італія, яка займає 8 місце має ВВП 1914 млрд. дол. США. Такі країни як Швеція, Швейцарія, Бельгія, Австрія та ін. займають нижчі позиції і мають відповідно нижчі показники [16]. Україна, за рейтингом 2017 року, за даними Світового Банку, посідає 61 місце із показником 98.63 млрд. дол. США [19].

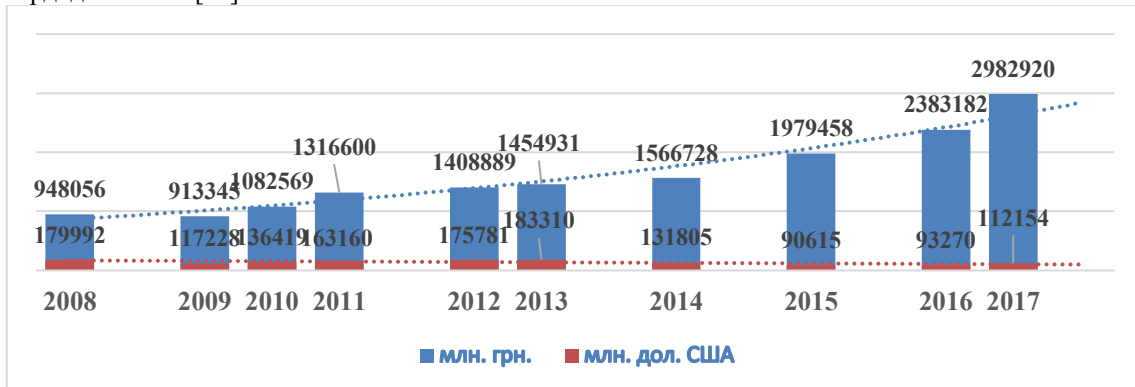

Рис. 1.5. Динаміка росту ВВП України 2008-2018 рр.. в млрд дол США

Джерело: за даними Світового банку <http://www.worldbank.org>

Порівняємо співвідношення ВВП та обсягів торгів на ринку цінних паперів в Україні, та можемо констатувати факт суттєвого зменшення частки цінних паперів до рівня ВВП (див. рис. 1.6.).

Рис. 1.6. Порівняльні дані обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП, млрд грн

Джерело: [14].

Інвестиційний фонд України, порівняно з іншими державами є слабким. МВФ розробив приблизний прогноз подальшого розвитку інвестицій в Україні, де показано, що доля інвестицій до 2021 року набуде значення 2012 року, а півень ВВП буде еквівалентним до рівня ВВП 2010 року. (див. рис. 1.7) [15].

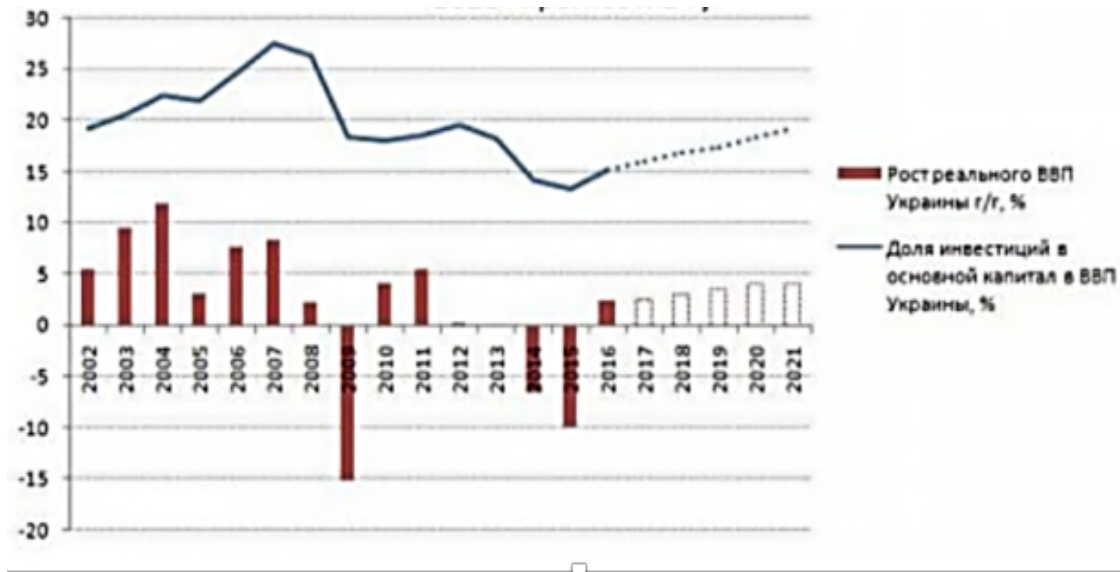

Рис. 1.7.. Обсяг інвестицій та економічний ріст в Україні 2002-2018 рр. та прогноз приросту інвестицій за даними МВФ до 2021 р.

Джерело: [15].

Доходи від проведення операцій на фондових ринках є основним джерелом руху капіталу в розвинутих державах. В таких країнах ринки цінних паперів є високорозвиненими. Вдосконалення їх систем було найбільш перспективним для держав-лідерів світу. Це було реформування самої системи, впровадження інноваційних технологій, переведення на систему онлайн-торгів, спрощене регулювання їх діяльності. Щороку на таких ринках здійснюється надзвичайно велика кількість операцій купівлі-продажу акцій, ф'ючерсів, векселів тощо. Це приносить у державу великі потоки інвестицій, за рахунок яких фінансуються соціальна, культурна, промислова, виробнича та інші сфери. Тому в державах, де такі ринки є найбільш вдосконаленими, є лідерами світового співтовариства, про що свідчить вищезазначена статистика.

Дохідність фондового ринку США сягає колосальних масштабів. Щодня на фондових біржах Америки укладаються мільйони угод, прибуток з яких сягає мільярдів доларів США. За даними WSJ Market Data Group, в 2017 році загальний обсяг укладених угод в день на фондовому ринку США склав 6,43 млрд. Дохідність за рік від здійснення операцій сягає 11 трлн. дол. США [15]. Європейські фондові ринки помітно відстають від американських, але є значимими на світовій арені. За даними Берлінської фондової біржі, загальний обсяг проведеної операцій за 2017 рік складає 1 675 898 310 на суму 163 779 млрд. євро [15]. На Лондонській біржі щорічно здійснюється суттєва кількість операцій купівлі-продажу. У 2017 році загальний обсяг доходу від укладання угод склав приблизно 8,6 трлн. дол. США, а самих угод було укладено 4,8 млрд., щоденний обіг капіталу сягає 400 млрд. дол. США [10]. Статистика Української фондової біржі має значно нижчі показники. Так, у 2017 році загальний обсяг здійснених операцій купівлі-продажу сягнув лише 100 605 угод на суму приблизно 6,6 млрд. гривень (235 млн. дол. США) [8].

Висновки. Український фондовий ринок та система функціонування українського фондового ринку потребує реформування та внесення значних змін в її регулювання. Проаналізувавши діяльність, та її результати, зарубіжних фондових ринків, можна стверджувати, що найпотужніші ринки цінних паперів належать розвинутих країнам, провідним держави світу – США, Великобританія, Німеччина, Швеція, Швейцарія, Японія, Китай, Сингапур – мають досить високі економічні показники за ВВП, займають перші позиції у світових рейтингах.

Як показало дослідження, проведені зміни у країнах-лідерах у є надзвичайно ефектними і можуть забезпечити процвітаюче майбутнє для економіки держави. Тому, для забезпечення аналогічного стрімкого розвитку України, необхідно розвинути фондовий ринок, перейняти досвід розвинутих держав і вивести Україну на передові позиції.

Література

- Захарченко В.І. Базові моделі економічних реформ: зарубіжний досвід використання / В. І. Захарченко // Збірник наукових праць ЧДТУ. – 2018. – вип. 49. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/viewFile/136141/133106>.
- Кравченко В.П. Особливості організації ринку цінних паперів у країнах світу / В.П. Кравченко, Н.О. Паламарчук // Наукові записки. – 2013. – Вип. 13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4574/1/22_2013-128-133.pdf.

3. Петренко І.П. Досвід США у використанні боргових цінних паперів для проектного фінансування: державний та муніципальний сектор / І. П. Петренко // Ефективна економіка (Електронне видання). – 2011. – №9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/admin/Downloads/efek_2011_9_30%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/efek_2011_9_30%20(1).pdf).
4. Рейтинг стран мира по уровню валового внутреннего продукта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>
5. Шевченко О.М. Аналіз тенденцій розвитку фондових бірж у світі та Україні / О.М. Шевченко // Економічна теорія та історія економічної думки. – 2011. – №4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Downloads/econrig_2011_4_17.pdf.
6. Штойко, Р. Р. Сучасні трансформації американської моделі фондових ринків / Радислав Романович Штойко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 21. – № 1. – С. 284-291. – ISSN 1993-0259.
7. Штанько О.Д. Сучасні тенденції функціонування світових фондових ринків / О.Д. Штанько // Академічний огляд. – 2013. – №2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://acadrev.duan.edu.ua/images/stories/files/2013/Articles2/24.pdf>.
8. <http://www.ux.ua/> – Офіційний сайт Української біржі.
9. All of the World's Stock Exchanges by Size [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.visualcapitalist.com/all-of-the-worlds-stock-exchanges-by-size/>
10. <https://fdlx.com/> – Офіційний сайт Бізнес порталу.
11. <https://eu.spindices.com/> – Офіційний сайт Індексу S&P Dow Jones.
12. <http://deutsche-boerse.com/dbg-de/> – Офіційний сайт Gruppe Deutsche Börse.
13. <https://www.bloomberg.com/europe> – Офіційний сайт Bloomberg.
14. <https://www.nssmc.gov.ua/> – Офіційний сайт НКЦПФР
15. <https://markets.wsj.com/us> – Офіційний сайт WSJ Market Data Group.
16. <http://tradingeconomics.com> – офіційний сайт Торговельної економіки.